

onun qabağına xüsusi olaraq xonça göndərilirdi. Xonçanın içində konfet, yay olanda doğranmış qarpızından tutmuş yemişinə qədər hər şey olurdu. Onlar da yeyib içdikdən sonra xonçanın içinə nəmər atırdı.

Gəlin oğlan evinə gələndə bəy gözə görünməzdi, gizlənirdi. Gəlin köçən qız qayınataya, qayınanaya, qayınlarına toxunma corab aparırdı. Oğlan evinin adamı üçgünlükdə gəlinə *boygörincəyi* verirdi. Gəlin də özü ilə apardığı corabı, dəsmalı çıxarıb onlara verirdi.

18. ŞUŞADA NOVRUZ ADƏTLƏRİ

Şuşa rayonunda boz ayın gəlişi *yalançı çərşənbə* ilə başlayır. Yalançı çərşəndə dörd çərşənbədən əvvələ düşürdü. Şuşa şəhər sakinini Mütəllim Hüseynxanovun dediyinə görə, həmin çərşənbə üç günün boz aydan, dörd günün ondan əvvəlki aydan aldığı üçün ona yalançı çərşənbə deyilir. Bu çərşənbədə ocaq qalanmazdı, amma ondan sonra gələn çərşənbələrdə hər kəsin qapsında ocaq qalanır və hər kəs də çalışırdı ki, onun qaladığı tonqal daha gur olsun.

Ölüsü düşən və ili çıxmayan ailələr Novruz bayramında *Qara bayram* verirdilər. Söyləyicilərin dediyinə görə, Orucluq bayramı qabağa düşürdüsə, Qara bayramı Orucluqda, Novruz bayramı qabağa düşürdüsə, Novruzda verirdilər. Qara bayram üçüncü çərşənbə ilə dördüncü çərşənbənin arasında keçirilirdi. Qəbirüstünə gedənlər səməni, xonça tutub aparır, bişirilən ehsandan qəbirin üstünə tökür (sonralar bu adət yığışdırılır), qəbirin yanından keçənləri ehsandan yeməyə dəvət edirdilər. Yası düşən ailələr də mütləq Novruz bayramını keçirməli idilər. Mütəllim Hüseynxanovun dediyinə görə, bacısı rəhmətə gedəndə qonşuları axır çərşənbədə ocaq qalamaq, qovurğa qovurmaq istəmirdilər. Onda anası özü binanın həyətinə ocaq qalamış, sacı da üstünə qoyub demişdi ki, ay camaat, xahiş edirəm, bayramı keçirin. Bu bayram mənim qızıma aid deyil. Mənim qızımın yası ayrıdır, bu bayram ayrıdır. Hamını çağırmış, ondan sonra qonşular sac asıb buğda qovurmuşdular.

Mütəllim Hüseynxanovun dediyinə görə, axırıncı təkə *qapı satılan tək* deyilərdi. Yəni ev yiyəsinin qazan qaynatmağa qüvvəsi çatmırdısa, o vaxtı qapı çətin tapılırdı, evin qapısını belə satıb qazan qaynatmalı idi. Söyləyicinin dediyinə görə, o tək necə tutulursa, ilin axırına qədər də o cür gedirdi.

Axır çərşənbədə hər kəsin qapısında sac asılır, qovurğa qovrulurdu. Buğdanı qovurmazdan əvvəl subay uşaqların adına saca buğda atılır, hansı tez çırtıdasa, deyərdilər ki, bu qız tez ərə gedəcək. Axşam süfrəyə “S” hərfi ilə başlayan yeddi nemət düzülürdü: su, səməni, süd, sünbül, səbzi və s. Qovurğanın içinə küncüt, çətənə, tut qurusu, qoz, fındıq ləpəsi, innab, badam qatılır, alınan qarışıma *xuşgəvər* deyilir. Çərşənbə axşamı üçün aş bişirilir, bişən yeməkdən qonşulara pay çəkilir, yanına da bir qab *xuşgəvər* qoyulub qonşulara göndərilirdi. Hamı da çalışırdı ki, qonşunu qabaqlasın, ondan qabaq öz payını göndərsin. Axşam tərəfi qapılara torba atılırdı. Torba atanların da payı ayrıca alınıb hazır qoyulurdu. Söyləyicinin dediyinə görə, indinin özündə də iki-üç ləyən bazarlıq eliyib qapının ağzına qoyur və heç kimin torbasını boş yola salmamağa çalışır. Qapıya atılan torbalar uşaqların valideynləri tərəfindən toxunur, ağzına da kəndir salınırdı. Uşaqlar torbanı qapıdan içəri atıb gizlənir, kəndirin ucunu da özlərində saxlayırdılar. Ev sahibi torbanı doldurandan sonra səslənir, uşaqlar kəndiri dartıb torbalarını götürürdülər. Hər torbaya mütləq boyaqlı yumurta qoyulurdu. Mütəllim Hüseynxanovun dediyinə görə, qapılardan yığılan neməti çox az adam evə gətirirdi. Çoxu onu yeməz, kim kasıb, imkansızdı, aparıb onun süfrəsinin üstünə boşaldırdı.

Kimin həyəti vardı, axır çərşənbədə həyətinə yelləncək asırdı. Qızlar, oğlanlar, hətta ata, baba, ana da gəlib yellənirdi.

Axır çərşənbədə *şar atırdılar*. Şar keçədən düzəldilirdi. Keçəni məftillə bağlayıb bir gün qabaqcadan neftin içinə qoyurdular ki, nefti canına çəksin. Çərşənbə axşamı qızlar, oğlanlar hərəsi özü ilə bir şar götürüb Xanlıq pəyənin yanındakı bulağın üstünə gedirdilər. Bulaq üstündə həmin şarı yandırıb havaya atırdılar. Yarışırdılar ki, kim daha hündürə ata bilir. Həmin gün hər kəsin qapısında

tonqal qalanırdı. Mütəllim Hüseynxanovun dediyinə görə, çərşənbə tonqalını meşədən qırıb gətirdikləri qarğıdan qalayırdılar. Qarğılar yananda düyümlərin arası partlayır, onun partıltısı ətrafa yayılırdı. Cavan oğlannar qonşunun qapısındakı tonqaldan tullanandan sonra gedib o biri qonşunun qapısındakı tonqaldan tullanırdı. Hamı tonqalın üstündən tullanır, ondan sonra gəlib süfrənin arxasında otururdu.

Səyyarə Abbasovanın dediyinə görə, yaşlı insanlar deyirdi ki, axır çərşənbədə saat on ikidə il təhvil olur. Söyləyicinin dediyinə görə, onların evinin altında çay var idi, sahili də çəmənlik idi, həmin əraziyə Qaraçılar yurdu deyirdilər. Çayın böyründə də bulaq var idi. Saat on iki olan kimi qızlar, gəlinlər, oğlanlar əllərinə məşəl alıb su üstünə gedirdilər. Qarmon, qaval götürürdülər, su başında çalib-oynayırdılar, sulaşırdılar. Qızlar apardıqları xuşgəvəri, çərşənbə aşını bulaq başına qoyurdular. Kim qoçaq idisə, səhər tezdən gedib onun götürürdü. Səhər tezdən isə yenidən qız-gəlinlər səhəng çiyinlərində həmin bulağın üstünə gedirdi. Bulağın suyundan gətirib evin küncələrinə səpir, yeməyə tökürdülər. Hamı o sudan içir, üzələrinə vururdu ki, su təzələlibdi.

Mütəllim Hüseynxanovun dediyinə görə, birinci torpaq çərşənbə gəlir, ona torpaq təki deyirlər. İkinciyə külək təki deyirdilər. Həmin çərşənbə mütləq külək olmalı idi. Onun dalınca burc təki gəlir. Külək gələndən sora yarpaqlar artıq tumurcuqlamağa başlayır. Burcun dalınca da su çərşənbə gəlir. Söyləyicinin dediyinə görə, Qara qayanın altında Hüseyn bulağı vardı. Qış girən gecəsi o bulağın suyu kəsilir, bir də axırncı təkin səhəri həmin bulaqdan su axırdı. Nə niyyət tutulursa, həmin gün tutulurdu: insanlar qulaq falına, yumurta falına çıxırdı. Yumurta falını söyləyici belə nağıl eləyir: “Bir gün qonşumuz Zəhra arvad bizə gəldi ki, ay Salatın, sən allah, axırncı təkdi, su çərşənbəsidir. Dadaş müharibədən gəlib çıxmayıb. Yumurta falına çıxacaq, görək sağdırımı? Hüseyn bulağının yanında həştad santı dərinliyində bir çala qazdılar. Ağacdən yonma qabın içinə bir dənə yumurta qoyub, onun da ağzını dəmirdən düzəlmə boşqabla örtüdü, böyrünə də qırmızı, qara karandaş qoydular. Karandaş kağıza bükmüşdülər. Bunların üstünü basdırdılar. Səhər ala-

qaranlıqdan durdular, dualarını oxudular, basdırdıqlarının üstünü aşdılar. Yumurta qırmızı yazılmışdı. Anam qayıtdı ki, Zəhra, muş-tuluğumu ver, yoldaşın sağdı. Ondan bir qədər sonra, doğrudan da, xəbər gəldi ki, kişi sağdı”. Səyyarə Abbasovanın dediyinə görə, məktəbə girən ili qulaq falına çıxmışdı. Niyyət tutmuşdu ki, görsün bu il məktəbə girə biləcəkm. Xalasıgilin qapısını pusur. Həyətdə tonqal qalamışdılar. Eşidir ki, xalası deyir biz kənddə tonqal yandı-rırdıq, alovu ucaldıqca ucalırdı, göyə qalxırdı. Həməən il, doğrudan da, texnikoma qəbul olunmuşdu.

19-21. XIDIR NƏBİ

Xıdır Nəbi qış yarısı olanda keçirilərdi. Deyirdilər, canavarların kürsəyə gələn vaxtıdır. Həmin gün nənəngil Xıdır kömbəsi bi-şirərdi. Fətir kimi dairəvi bişirilirdi. Əvvəlcə yarmanı sajda qovu-rurdular, qaynadırdılar. Qaynadandan sora bir az yağ vururdular, şəkər vururdular, içinə qoz-fındıq ləpəsi qarışdırıb yayırdılar. Ləz-zətdi olurdu. Kömbənin içinə bir dənə də düymə qoyurdular. Deyir-dilər ki, kim onu tapsa, Xıdır Nəbi gecə gəlib onun yuxusuna girə-cək, ona hədiyyə verəcək. Kömbəni təndirdə bişirirdilər. Təndiri qalırdılar, köz düşəndən sora közü oyurdular, kömbəni külün altına qoyurdular. Üstünə az-maz küldən səpirdilər, onun üstünə də köz qoyurdular. O formu bişirdi, qıpqırmızı olurdu. Onnan sora gə-tirirdilər, dilimlərə bölürdülər. O düymə kimin qismətinə çıxsa, Xıdır Nəbi onun yuxusuna girib ona hədiyyə verərdi¹¹. Kömbədən, adətən, ikisin bişirirdilər. Birin qonum-qonşuya paylıyırdılar, birin ayilə üzvləri arasında bölürdülər.

---

¹¹ Gilətağ kəndində isə Xıdır Nəbi kömbəsinin içinə qəpik qoyulardı. Eynilə burda da kömbəni bişirmək üçün ocağın külünü sivrilib qırağa yığardılar. Daha sonra köm-bəni yerə qoyub üstünü küllə örtər, ocağın qalan közünü də üstünə yığardılar. Kömbənin iyi çıxanda onun bişdiyi bilinərdi. Kömbəni əllə bölüb ailə üzvləri arasında paylayardılar. Həmin qəpik qızın qismətinə çıxsa, deyərdilər ki, o, ərə gedəcək. Kişinin qismətinə çıxsa, deyərdilər ki, o, varlı olacaq.